

KARLOVA UNIVERZITA PRAHA

Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy

W. A. Mozart – Houslový koncert č. 3 G-dur, KV. 216

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

vedoucí práce: Doc. MgA. Marka Perglerová

oponentka: PhDr. Gabriela Kubátová, PhD.

Praha 2010

vypracoval: Jan Novák, obor: Hudební výchova - Nástroj

AUTORSKÝ ABSTRAKT

Tématem této práce je jedna z nejnámějších skladeb W.A.Mozarta a zároveň jeden z nejhranějších koncertů - *Houslový koncert č.3 G-dur, KV. 216*. Zaměřuji se na formální a harmonický rozbor a také porovnávám nahrávky několika významných interpretů.

SUMMARY

Subject of this diploma work is one of the most famous Mozart's compositions and one of the most played concertos – *Violin concerto No.3 G-Major, K. 216*. I focus on formal and harmonic analysis and I compare several recordings of significant interpreters.

PROHLÁŠENÍ:

V Praze,

Potvrzuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „W. A. Mozart – Houslový koncert č. 3 G-dur, KV. 216“ vypracoval samostatně a použil jen literaturu a prameny, které uvádím v příložené bibliografii.

OBSAH:

0.	Úvod.....
1.	Životopis W. A. Mozarta.....
2.	Mozartova koncertní a smyčcová komorní tvorba.....
2.1.	Houslová komorní hudba.....
2.1.1.	Sonáty pro klavír a housle.....
2.1.2.	Smyčcové kvartety a kvintety.....
2.2.	Významné koncerty.....
2.3.	Houslové koncerty.....
3.	Houslový koncert G-dur č.3 KV.216.....
3.1.	Formální a harmonický rozbor.....
3.2.	Porovnání nahrávek pěti slavných interpretů.....
3.2.1.	Gidon Kremer a Vídeňští symfonikové.....
3.2.2.	David Oistrach a Berlínská filharmonie.....
3.2.3.	Anne-Sophie Mutter a Berlínská filharmonie.....
3.2.4.	Josef Suk a Pražský komorní orchestr.....
3.2.5.	Yehudi Menuhin a Lázeňský festivalový orchestr.....
4.	Závěr.....
5.	Bibliografie.....
5.1.	Knihy
5.2.	Internetové zdroje
5.3.	Nahrávky

0. Úvod

Houslový koncert č. 3 G-dur KV.216 Wolfganga Amadea Mozarta patří mezi nejhranější skladby pro housle. Troufám si napsat, že každý houslista jej někdy hrál a většina známých virtuózů jej zvukově zaznamenala, dříve na gramofonovou desku, nyní digitálně.

Koncert je na jedné straně technicky přístupný i méně zdatným, začínajícím houslistům, můžeme ho slyšet na hudebních školách a konzervatořích. Na druhé straně je to Mozart, nestačí se s ním pouze poprat technicky, ale nabízí obrovské možnosti na poli výrazovém. Možná právě proto je tento koncert tak hraný a i mezi laiky dobře známý.

Nahrávky W. A. Mozarta zabírají v naší rodinné sbírce desek podstatný prostor a již od raného mládí patřily mezi mé nejoblíbenější. *Houslový koncert G-Dur* se ve sbírce vyskytuje celkem ve čtyřech provedeních. Nahrávka Davida Oistracha představuje patrně vrchol, či spíše jeden z možných vrcholů toho, jak lze Mozartův koncert interpretovat. Deska s Anne-Sophií Mutter a dirigentem Herbertem von Karajanem je také něčím významná, sólistka ji nahrála velmi mladá. Další nahrávka s Josefem Sukem obsahuje několik desek. Suk na ně nahrál všechna Mozartova díla pro housle a orchestr. Na čtvrté nahrávce hraje Yehudi Menuhin skladby od tří skladatelů, Vivaldiho, Bacha a Mozarta, od posledně zmíněného právě koncert G-dur. Všechny tyto nahrávky mám k dispozici v LP kvalitě. Abych měl možnost posoudit, jestli má kvalita zvukového nosiče vliv na posluchačův požitek, vypůjčil jsem si v knihovně ještě jednu nahrávku na kompaktním disku, kde Gidon Kremer hraje sólové housle a řídí Vídeňský symfonický orchestr.

Tato práce je uspořádána do tří kapitol. První popisuje Mozartův život, vztahy s lidmi kolem něj, základní data a nějaká hudební díla. Druhá kapitola je zaměřena

na Mozartovu tvorbu, a sice na komorní hudbu, ve které hrají housle, na významné koncerty pro ostatní nástroje a nakonec píše o Mozartových dílech pro housle a orchestr. Třetí kapitola se již plně věnuje koncertu č.3 G-dur. Obsahuje formální a harmonický rozbor koncertu a porovnání již zmíněných nahrávek.

1. Životopis W. A. Mozarta

Mozart se narodil 27. ledna 1756 v Salzburgu jako nejmladší ze sedmi dětí Leopolda Mozarta a Anny Marie Mozartové. Pokřtěn byl 28. ledna v Salzburžské katedrále sv. Ruperta. Ze všech sedmi sourozenců se však dospělosti dožil jen Wolfgang a jeho o čtyři a půl roku starší sestra Anna Marie, přezdívaná Nannerl. Mozartův otec Leopold byl také hudební skladatel a také zkušený učitel. V roce, kdy se narodil W. A. Mozart, publikoval houslovou učebnici *Versuch einer gründlichen Violinschule*.

Salzburg, 1791

Když bylo Wolfgangově sestře Nannerl sedm let, začala se pod vedením svého otce učit hrát na klavír a Wolfgang ji sledoval evidentně fascinován. V jeho čtyřech letech ho otec začal také učit klavírní hře. Mozart uměl hrát bezchybně, precizně. Ve věku pěti let již skládal menší skladby, které přehrál otci a ten je pak zapsal do not.

Wolfgang už jako šestiletý koncertoval před císařským dvorem ve Vídni, na jaře 1764 hrály Mozartovy děti pro královskou rodinu v Anglii. Kamkoli Wolfgang přijel, považovali ho jeho posluchači za hudebního génia a zahrnovali ho

obdivem, uznáním i dárky.

V dětství Wolfgang cestoval s celou rodinou na dlouhá hudebních turné po metropolích celé Evropy. Při jeho tři roky trvajícím turné po západní Evropě navštívil severní Německo, Nizozemí, Francii, Anglii a Švýcarsko. V Anglii se seznámil s Johannem Christianem Bachem. Poznal zblízka prostředí italské opery. Wolfgang a jeho sestra byli na turné představováni jako zázračné děti.

Leopold Mozart

V květnu roku 1767 vypukla ve Vídni epidemie černých něštovic, která se nevyhnula ani císařské rodině. Mozartovi se v té době ve Vídni nacházeli, otec Leopold Mozart chtěl u příležitosti svatby v císařské rodině uplatnit nadání své i svých dětí a vydělat. Když se místo svatby slavil v císařské rodině pohřeb, otec Mozart se proto rozhodl odjet nejprve do Brna, ale protože moravská šlechta byla v té době na svých venkovských statcích, odjeli do Olomouce. Tam ještě téhož večera u malého Wolfganga propukly příznaky choroby. Kapitulní děkan hrabě Leopold Antonín Podstatský nabídl Mozartovu otcí svého lékaře a ubytování rodiny v paláci děkanství. Tam se kolem Mozartových vytváří přátelský okruh zejména církevních hodnostářů. Po Wolfgangově uzdravení odjeli Mozartovi do Brna, kde byli ubytováni ve Schrattenbachově paláci a koncertovali 30. prosince v tehdejší Taverně (dn. Redutě). V lednu odjela rodina z Brna do Vídně.

„V prosinci roku 1769 nastoupil otec se synem cestu do Itálie. O velikonočním týdnu přibyli do Říma a ve středu se odebrali do Sixtinské kaple, aby si poslechli slavné dvousborové Miserere Gregoria Allegriho. Poněvadž papežským

hudebníkům bylo pod trestem exkomunikace zakázáno opisování této hudby, předsevzal si Wolfgang, že ji doma přepíše z paměti. Učinil tak a svůj rukopis si vzal s sebou na Velký pátek do kaple, kde se toto Miserere znovu zpívalo, aby v něm, ukrytém v klobouku, provedl ještě nějaké opravy. Byl přitom zpozorován, co se rozneslo dále, a v Římě to vzbudilo všeobecnou pozornost. Všichni naléhali, aby to, co zapsal, zazpíval na některé akademii u klavíru. Později se ukázalo že Mozartův zápis se od originálu nelišil ani v jediné notě.¹

Pomocí otcových známostí získával od šlechty objednávky na opery. V Itálii poznal italský hudební styl, který byl tehdy uznáván za jediný dokonalý, a zkomponoval dvě typicky italské opery *Mithridates, král pontský* a *Lucius Sulla*.

Na podzim roku 1777 odjel s matkou na další turné po Evropě. Projel několik německých metropolí a když se mu nepodařilo získat místo v Mannheimu, odcestoval i s matkou do Paříže. Ta se zde však nakazila tyfoidní horečkou a 4. července 1778 jí podlehla.

Do Salzburgu se Mozart vrátil v lednu 1779 na místo varhaníka. Během dvou let komponoval skladby související se službou u dvora a také několik oper pro kočovné divadelní společnosti a divadlo v Mnichově. Mozartovi život v Salcburku nevyhovoval. Jako arcibiskupův poddaný usiloval o propuštění ze služby. Tomu arcibiskup Hieronymus Colloredo nevyhověl, a tak Mozart ilegálně uprchl do Vídně.

Ve Vídni se seznámil s pokrokařskými kruhy. Svoji tvorou se pokoušel o vytvoření původní německé opery, včetně zpívané hovorové němčiny. Německá opera měla nahradit italské umění, považované za elitářské. Tak vznikla zpěvohra *Zaida* a oceňovaná opera *Únos ze Serailu*, kterou napsal na objednávku císaře Josefa II.²

1 K cestě do Itálie se pojí i důkaz o Mozartově výjimečném hudebním nadání. V roce 1828 o tom v *Zevrubné a doložené biografii Wolfganga Amadea Mozarta* píše pražský hudební publicista Johann Aloys Schlosser (zdroj: <http://www.radio.cz/cz/clanek/75203>)

2 Ten, když si ji poslechnul, stěžoval si Mozartovi, že prý obsahuje „příliš mnoho not“. Na tuto výtku Mozart reagoval: „Je v ní právě tolik not, kolik by mělo být. Takto o tom aspoň referuje František Xaver Němeček, Mozartův první životopisec.

V roce 1782 se Mozart seznámil s dcerou své bývalé bytné Konstancí Weberovou. Mozartův otec nebyl budoucí snachou nijak nadšen. I v rodině Weberových rostlo napětí. Situace se zkomplikovala, když spolu Wolfgang s Konstancí začali žít, aniž byli oddáni. Matka Weberová chtěla dokonce svou dceru nechat odvést z Mozartova bytu policií. K tomu svolení Mozartova otce k svatbě stále nepřichází. Wolfgang je zoufalý a nakonec se s Konstancí nechá oddat tajně. Otcův dopis se souhlasem přišel den po jejich svatbě.

Během prvních dvou let ve Vídni dosáhl Mozart vrcholu své tvorby, a to se projevilo i na jeho příjmech. Narodilo se mu první dítě, syn Raimunda, který ale zemřel několik měsíců poté, Mozart se svojí ženou odjíždí do Salzburgu, aby ji představil otcí a sestře. K usmíření však nedošlo. Druhé dítě, Carl Thomas, se dožil dospělosti, další syn zemřel velmi záhy po porodu.

W. A. Mozart

V roce 1785 Mozart vstoupil do vídeňské zednářské lóže. Mezi lety 1786 a 1790 vznikly Mozartovy nejslavnější opery *Don Giovanni* a *Figarova svatba*, která byla zhudebněním politicky kontroverzní komedie francouzského dramatika

Beaumarchaise. Autorem libret byl Ital Lorenzo da Ponte. Obě opery byly s velkým úspěchem uvedeny v Praze, čemuž byl Mozart osobně přítomen a snížilo to jeho finanční problémy.

Po návratu z Prahy byl Mozart přijat do služby u dvora, což mu zvýšilo příjmy, ale přesto se potýkal s finančními obtížemi, které musel překlenovat půjčkami. Konstancino léčení v lázních Baden bylo příliš drahé. Čtyři doposud prodělané porody a nervové otřesy způsobené ztrátou tří dětí jí značně podlomily zdraví. V roce 1789 podnikl tříměsíční turné po severním Německu, které však nebylo příliš výtěžné.

V téže době Mozart získal objednávku na novou italskou operu, jejíž libreto, s názvem *Così fan tutte* (*Takové jsou všechny*), původně odmítl Antonio Salieri, Mozartův konkurent. To, že Salieri na Mozarta žárlil a záviděl mu jeho genialitu, je mýtus. Mozart byl bezesporu mnohem nadanější hudebník, Salieri měl však ve své době větší úspěch, protože jako Ital se těšil přízni dobové módy, ta upřednostňovala Italy a italský styl opery. Mezi Mozartem a Salierim nebylo nijak silné nepřátelství.

V září roku 1790 uvedl Mozart operu *Così fan tutte* ve Frankfurtu nad Mohanem a podnikl další koncertní turné. Rovněž složil několik menších komorních děl a také zpěvohru *Kouzelná flétna*, která byla provedena krátce před jeho smrtí.

Na podzim roku 1791 se Mozart nakazil infekční nemocí. V noci ze 4. na 5. prosinec zemřel. Své poslední dílo *Requiem* již nestihl dokončit. Jeho žena Konstace se podruhé provdala za dánského diplomata a spisovatele Georga Nikolause von Nissen.

Wolfgang Amadeus Mozart je jedním z největších skladatelů klasické hudby. Byl to člověk také dosti náruživý, je známo, že byl vynikajícím karetním hráčem a ovládal prý velice nadprůměrně až několik desítek různých karetních her. Vedle samotné hudby prý byly karty jeho další velkou osobní vášní. W. A. Mozart měl fenomenální hudební paměť, většinu tehdejších hudebních skladeb si dokázal kompletně zapamatovat (prý už od raného dětství) na jediný poslech, tuto

skladbu pak dokázal velice rychle i zaznamenat v notách. Mluvil plyně několika světovými jazyky.

Mozartův kult je v Rakousku stále velice živý, jsou po něm pojmenovávány nejen hudební festivaly, ale i výrobky naprosto nehudební (např. cukrovinky).

Vůbec prvním Mozartovým životopisem byl Čech, Mozartův současník František X. Němeček. Byl to pražský profesor, literární kritik a vzdělaný hudebník a znal Mozarta osobně, nějaký čas dokonce pečoval o jeho děti. Svůj *Život c. k. kapelníka W. A. Mozarta* napsal roku 1798, pouhých sedm let po Mozartově smrti.

2. Mozartova koncertní a smyčcová komorní tvorba

2.1. Houslová komorní hudba

Komorní hudba zaznamenala v klasicismu velký rozmach. Hlavními skladateli, kteří komorní hudbu komponovali, byli Josef Haydn a W. A. Mozart. Starší Haydn je obecně uznáván za zakladatele moderní formy komorní hudby. Standardem, který Haydn nastolil, je způsob rozdělení komorního díla do čtyř vět: první věta je v sonátové formě se dvěma kontrastními tématy, následuje provedení, ve kterém skladatel s těmito tématy pracuje a transponuje je, a dokončení – repríza, kde se témata zopakují.

Mozart, který se s Haydnem osobně znal, významně obohatil literaturu komorní hudby o mnoho mistrovských kusů. Šest svých smyčcových kvartet dedikoval právě Haydnovi. V Mozartových klavírních triích nehrají smyčce jen jakýsi doprovod pianu, ale stávají se mu rovnocenným partnerem, a svými samostatnými hlasy přidávají do komorní hudby prvek dialogu a oživují ji.

Vedle smyčcových kvartet a kvintetů, klavírních sonát a trií, dvou duet pro housle a violu a trií pro housle, violu a violoncello Mozart požil pro své komorní skladby i tehdy nový nástroj – klarinet (např. v *Kvintetu pro klarinet a smyčce, KV. 581*). V *Kvintetu pro housle, dvě violy, violoncello a lesní roh, KV. 407*, v kvartetech pro flétnu a smyčce a různými spojení dechových nástrojů také dosáhl netradičních složení ansámbľů.

Společně s Haydnem a dalšími skladateli Karlem Ditters von Dittersdorfem a Janem Křtitelem Vaňhalem dokonce v jednom kvartetu hráli, Dittersdorf a Haydn hráli na housle, Mozart na violu a Vaňhal na violoncello.

Mozartovy houslové komorní skladby jsou dodnes jedním z vrcholů vážné hudby.

2.1.1. Sonáty pro klavír a housle

Mluvíme-li o Mozartových sonátách pro klavír a housle, je důležité zachovat právě toto pořadí nástrojů. Větší měrou je pozornost soustředěna na klavír a housle mají úlohu spíše jen doprovodnou. Až u jeho pozdních sonát si housle vybojují rovnocennou pozici a mohou vést s klavírem dialog.

Mozart skládal houslové sonáty od raného dětství. Jeho první sonáta pro klavír a housle je Mozartova šestá skladba (*Sonáta C-dur, KV. 6*). Společně se *Sonátou D-dur, KV. 7* byly vydány roku 1764 v Paříži jako Mozartův opus 1.

Ve svém dětství (v letech 1763 – 1766) složil šestnáct houslových sonát, témata některých z nich použil později v jiných svých dílech.

V dospělosti složil Mozart devatenáct houslových sonát. Valná většina jich je v durových tóninách, pouze jedna, *Houslová sonáta č. 21 e-moll, KV. 304* nepotvrzuje toto pravidlo. Mozart ji zkomponoval v roce 1778 během svého pobytu v Paříži. Skladba vznikla v době, kdy jeho matka Anna Marie zemřela, velmi pravděpodobně se právě tato událost odráží na náladě skladby. Sonáta má dvě věty, *Allegro* a *Tempo di Menuetto*. Naprostým kontrastem působí další Mozartova skladba, *Houslová sonáta č. 22 A-dur, KV. 305*, v jejíž první větě zaznívá snad jeden z nejradostnějších nápěvů, které v jeho houslových sonátách můžeme slyšet.

Ze tří sonát (*KV. 402 – KV. 404*) se dochovaly jen fragmenty, dvě z nich dokončil Maxmilián Stadler.

Houslovou sonátu č. 32 B-dur, KV. 454 z roku 1784 složil Mozart pro virtuózku Reginu Strinasacchiovou. V té době nebylo časté, aby ženy veřejně předváděly hru na housle. Když měla sonáta premiéru, Strinasacchiová hrála houslový part a ke klavíru usedl W.A.Mozart. V hlavě již měl klavírní part zkomponován, ale neměl dostatečný čas na to, aby jej zapsal do not. Císař Josef II., který tento koncert navštívil, si povšiml, že Mozart nemá žádné noty. Poručil tedy, aby za ním Mozart přišel i s partiturou. Mozart musel s pravdou ven, panovníka to však

spíš pobavilo.

Pro housle a klavír Mozart složil i dvoje variace, *G-dur, KV. 359* a *6 variací g-moll, KV. 360*.

Vedle sonát pro klavír a housle Mozart zkomponoval 6 klavírních trií (pro klavír, housle a violoncello).

2.1.2. Smyčcové kvartety a kvintety

Mozart složil celkem 23 smyčcových kvartet. Většinu z nich můžeme zařadit do čtyř období. Z prvního období jsou *Milánské kvartety, KV. 155 – KV. 160* vznikly v letech 1772 – 1773. Jsou to tedy Mozartova rané skladby. Všechny tyto kvartety jsou třívěté, jejich prostřední, pomalé věty jsou v mollové tónině. Dalších šest smyčcových kvartet vzniklo koncem roku 1773 ve Vídni, nazývají se *Vídeňské kvartety*. Těchto šest kvartet představuje značný pokrok od *Milánských kvartetů*, které zkomponoval necelý rok před tím. Na *Vídeňské kvartety* mělo vliv také to, že se Mozart seznámil s vydáním kvartetů Josefa Haydna, které na něj zapůsobily. Něktými prvky se od něj nechal inspirovat.

Počátkem osmdesátých let osmnáctého století se Mozart setkal s Haydnem osobně. Haydn čerstvě vydal své kvartety *op. 33* a to bylo pro Mozarta impulzem, aby se vrátil ke komponování smyčcových kvartetů. Šest kvartetů č. 14. – 19. jsou věnovány Josefu Haydnovi. Řadí se k vrcholu klasické komorní hudby.

Poslední tři Mozartovy kvartety (*KV. 575, KV. 589, KV. 590*) se nazývají *Pruské kvartety*. Jsou věnované pruskému králi Friedrichu Vilémovi II. Jsou zvláštní něžným charakterem violoncellového partu (pruský král hrál na violoncello) a vyvážeností mezi jednotlivými nástroji.

Všech šest Mozartových smyčcových kvintetů má obsazení: dvoje housle, dvě violy a violoncello, tedy „violové kvintety“.

2.2. Významné koncerty

Mozart napsal 27 klavírních koncertů. První 4 z nich jsou jeho raná díla. Jedná se vlastně o úpravy skladeb jiných autorů (např Karla Filipa Emanuela Bacha).

Koncerty č. 7 a č. 10 jsou pro více klavírů (pro tři, resp. dva klavíry). Zbýlých 21 koncertů jsou originální Mozartovy kompozice pro sólový klavír (a orchestr).

Patnáct z nich napsal mezi lety 1782 až 1786. Během posledních pěti let Mozart složil již jen dva klavírní koncerty. Napsal také dvě rondo pro klavír a orchestr, *Rondo D-dur, KV. 382*, a *Rondo A-dur, KV. 386*.

Mozart dále napsal čtyři koncerty pro lesní roh a orchestr, dodnes patří mezi stěžejní skladby v repertoáru hornistů. Mozart je složil pro svého přítele Josefa Leitgeba.

Pro různé dechové nástroje napsal několik koncertů, převážně pro dřeva. Jen *Koncert pro fagot B-dur, KV.191* z roku 1774 je mladší než Mozartovy houslové koncerty. Ostatní koncerty vznikly většinou v roce 1778 – dva flétnové koncerty, *Andante pro flétnu a orchestr C-dur, KV. 315*, *Koncert pro flétnu, harfu a orchestr C-dur, KV. 299*. Velmi známý je *Koncert pro klarinet a orchestr A-dur, KV. 622* z roku 1791, zejména díky své druhé větě. Oproti tomu koncert pro trumpetu je úplně ztracen, doslova.

2.3. Koncerty pro housle

Mozartova tvorba houslových koncertů ukazuje zvláštní koncentraci, se kterou se u něj jinde neseťkáme. Opery, symfonie, sonáty, komorní hudbu atd., komponoval po celý svůj život, avšak jeho pět houslových koncertů (o kterých je s jistotou možné říci, že je Mozart napsal) bylo složeno v krátkém období, od dubna do prosince roku 1775.³

³ Koncerty, které jsou Mozartovi přiznávány s jistotou, mají tato předznamenání a čísla v Köchelově *Chronologicko-tematickém seznamu všech hudebních děl Wolfganga Amadea Mozarta: Koncert pro housle č. 1 B-dur KV.207, Koncert pro housle č. 2 D dur KV.211, Koncert pro housle č. 3 G-dur KV.216, Koncert pro housle č. 4 D dur KV.218, Koncert pro housle č. 5 A dur KV.219*. Koncerty, u nichž je Mozartovo autorství sporné, jsou dva, č. 6 *Es-dur KV.268* a č.7 *D-dur KV.271a*.

V tomto roce vzniklo během několika měsíců 5 houslových koncertů (další dva jsou považovány za sporné), které tvoří významnou kapitolu v dějinách houslového umění. Mozart získal v tomto oboru dostatečné znalosti od svého otce, autora houslové školy publikované v roce 1756. Navíc během svých cest do Itálie a Londýna poznal virtuositu houslistů italské školy, vycházející z Tartiniho a Corelliho žáků rozptýlených po celé Evropě.

Kouzlo (zejména posledních dvou houslových koncertů) spočívá v dosažení houslové virtuosity a zároveň v Mozartově rodícím se umění barvitě orchestrální instrumentace.

Obdobný efekt se projevuje v *Koncertu pro fagot KV. 191*, v *Koncertantní symfonii KV. 364 pro housle a violu*, ve dvou koncertech pro flétnu, které spadají do Mozartových posledních salzburžských let.

Vzhledem k tomu, že Mozart působil jako druhý koncertní mistr ve službách salzburžského arcibiskupa (první byl Michael Haydn, mladší bratr slavného Josefa Haydna), je možné, že těchto pět houslových koncertů si Mozart složil sám pro sebe a jako sólista je provedl. Nesložil je pro italského virtuóza Antonia Brunettiho, jak je někde naznačováno, Brunetti v tomto období nedorazil k salzburžskému dvoru. Je možné, že tyto koncerty napsal Mozart kvůli svému otci, který v roce 1756 vydal houslovou školu a Wolfganga často nabádal, aby hrál více na housle. „Nemáš ponětí o tom, jak dobře hraješ na housle,“ napsal Wolfgangovi otec v dopise, když v r.1777 Mozart navštívil Mannheim. Podle Leopolda mohl být Mozart nejlepším houslistou tehdejší Evropy. Bohužel, nejenže Mozart nesložil žádné další houslové koncerty, ale ani se nestal a asi se ani nechtěl stát nejlepším houslistou. Pokud poté hrával na nějaký strunný instrument, byla to viola.

Nicméně i jeho 5 koncertů pro housle jsou cenným pokladem a poslední 3 z nich jsou řazeny mezi mistrovská díla.

Během komponování svých houslových koncertů Mozart nesmírně dozrál a od té doby skládal v podstatě jedno významné dílo za druhým.

Kromě pěti houslových koncertů v této kapitole musím zmínit i *Concertone pro 2 housle a orchestr C-dur KV.190*, *Adagio pro houslový koncert KV.261*⁴, *Rondo concertante pro housle a orchestr B-dur KV.269*, *Rondo pro housle a orchestr C-dur KV.373* a *Koncertantní symfonii pro housle, violu a orchestr Es-dur KV. 364*.

4 Pravděpodobně jde o nahrazení původní pomalé věty *Houslového koncertu E-dur KV. 219*, Mozart ji prý napsal pro houslistu Antonia Brunettiho, který originální pomalou větu označil za „příliš vyumělkovanou“. Vedle sólových houslí a smyčců v orchestru zazní po dvou flétnách a lesních rozích.

3. Houslový koncert G-dur č.3 KV.216

Koncert G-dur Mozart dokončil 12. září 1775, tři měsíce po předchozím houslovém koncertu č.2. Mezi těmito skladbami je však mnohem větší a závažnější rozdíl, který by spíš naznačil, že mezi nimi uplynulo několik let. Jedná se o vespělé dílo, bohaté na nápěvy, vyniká v něm již Mozartovo umění spojit melodii s nástroji té správné barvy a nálady.

3.1. Formální a harmonický rozbor

Koncert se skládá ze tří vět: I. Allegro, II. Adagio, III.Rondo: Allegro

I. Allegro

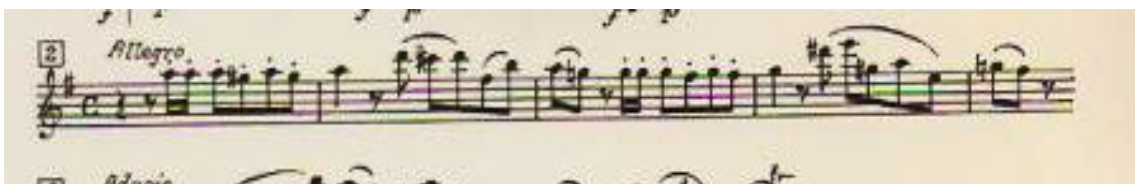
První věta je v volné sonátové formě. Hladce plyne, vesele a s lehkostí. Hlavní téma je poprvé představeno orchestrem.

Hlavní téma první věty.

V první větě začíná hrát sólista společně s prvními houslemi zahajující orchestrální tutti. Hlavní téma je zářivé, jasné, šťastné a hrdé, v G-dur, oproti tomu vedlejší téma je hravé, pichlavé, v také v G-dur, Vedlejší téma navozuje pocit dialogu, zprvu „samomluvou“ sólového nástroje, ke kterému se posléze

přidá i orchestr. Celá expozice se drží v tónině D-dur, snad jen s drobnou výjimkou před vedlejším tématem, kde Mozart pomocí mimotonální dominanty vybočil do A-dur.

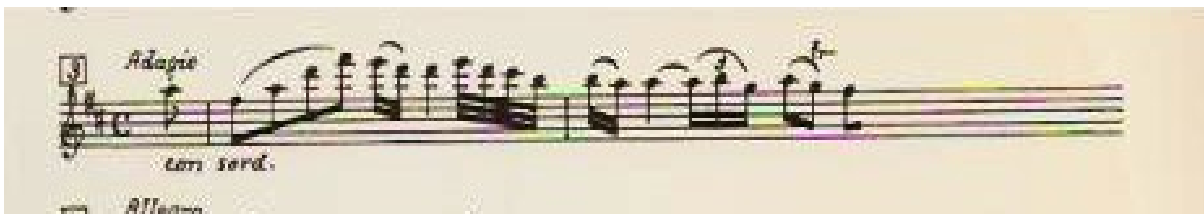
Vedlejší téma v první větě.

Následuje provedení v moll. Mozart z D-dur moduluje do d-moll pomocí mollové kadence (D-dur, g-moll, A-dur, d-moll). Téma mollového středu jsou dvě půlky, po nichž následuje jakési dvou až pětitaktové šestnáctinkové pasáže. Tématům v sólových houslích předchází osminková staccatová „hozená rukavička“ od orchestru. Toto téma se objevuje čtyřikrát, dvakrát v d-moll, dvakrát v e-moll. Po páté Mozart toto téma jen naznačí, ovšem tentokrát v C-dur a pak překvapí naprosto úžasnou melodií, zpěvnou, radostnou a procítěnou. Po tomto místě, jistě jedním z nejkrásnějších z celého koncertu, někteří interpreti volí jako prostředek k návratu do reprízy rychlý stupnicový sestup, jiní jen zpomalí a přeskočí smyčcem na strunu g. Repríza je celá v G-dur, velmi podobná expozici. Před kadencí zčeří vody šestnáctky ve violách a violoncellech. Kadenci Mozart nerozepsal, většina interpretů si tudíž může složit svou vlastní s ohledem na své technické a výrazové přednosti, nebo můžou použít některou již napsanou. Sólové housle kadencí končí, koncert dohraje samotný orchestr rychlým, ale důstojným zakončením.

II. Adagio

Druhá věta je napsaná v ABA formě, tedy ve formě písňové. Je v dominantní tónině D-dur, což nebylo úplně obvyklé, častěji se pomalé věty komponovaly v subdominantní tónině.

Další zvláštností je, že místo hobojí, které hrají v první a třetí větě, zde uslyšíme dvě flétny. Mírným kontrastem k hlavní melodii, která je pomalá a nesmírně zpěvná, jsou stálé trioly v orchestru, nejčastěji v houslích, ale i v basech.

Hlavní melodie druhé věty.

Orchestr začíná hrát známou a krásnou melodii, kterou pak sólové housle opakují o oktávu výš. Dechy pokračují jakoby tanečním motivem v A-dur, na který sólista naváže, dokončí ho a zahrají společně hlavní téma v A-dur. Potom melodie přejde do h-moll v docela truchlivý nápěv. Brzy se vrací do A-dur a moduluje do původní tóniny D-dur použitím hlavního tématu. Následuje kadence, po níž následuje pro Mozarta neobvyklé zopakování hlavního tématu v sólových houslích. Tak končí druhá věta.

Ukázka triolového doprovodu ve druhé větě, první, druhé housle a violy hrají trioly a basové nástroje udávají rytmus pizzicaty.

III. Rondo: Allegro

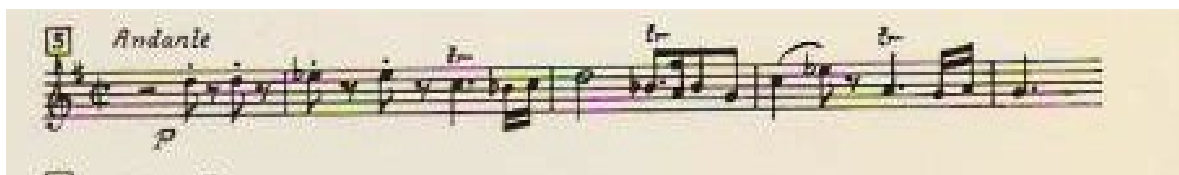
Třetí věta začíná hlavním tématem v orchestru.

Hlavní téma třetí věty.

Než spustí sólové housle, v orchestru se mezi sebou trochu pošťuchují smyčce a dechy, když si vesele předávají melodii, dokud to neukončí hoboje několika staccatovanými triolovými osminkami a vzdušným odtahem. (Velmi podobně nakonec celou větu uzavřou.) Housle se přidají se svou vlastní melodií, která moduluje do D-dur. Následuje brilantní šestnáctinová pasáž v D-dur a sestup v arpeggiích, která nakonec vede až na g strunu, načež je ještě jednou zopakován. Před zazněním hlavního tématu si tentokrát melodii podávají sólové housle a smyčce v orchestru. Hlavní téma, v tónině G-dur zahrají tentokrát sólové housle. To zopakuje orchestr a nečekaně přejde do h-moll. Sólo housle zahrají své h-moll téma – stejnou melodii jakou hráli na začátku Ronda, ale v moll. Jak se téma opakuje, náhle skočí do e-moll. Během krátké kadence moduluje z e-moll do G-dur a následuje opět hlavní téma.

Po pár takttech se hudba změní z *Allegro* na *Andante* v g-moll, vzdáleně něco jako trio ve scherzu.

Andante ve třetí větě.

Smyčce v orchestru hrají osminy, do nichž sólista hraje svou melodii. Celé toto místo dává možnost být hráno s lidovým zabarvením. A skutečně někteří houslisté způsobem zpracování tohoto místa podhalí své kulturní či národní kořeny.

Allegretto ve třetí větě, sólistovo hravé téma.

Po chvíli *Andante* přejde k *Allegretto* v G-dur, kde má sólista hravé téma ve čtvrt'ových notách, zatímco orchestr hraje rychlé triolové běhy nahoru dolů. Pak se role vymění a sólista hraje trioly. Když se hudba vrátí k *tempo I*, housle zahrají svou první sólovou melodií a její variaci v a-moll, následuje hlavní téma v g-moll, na které odpoví orchestr v dur. Přichází malá kadence, po ní opět hlavní téma hrané několikrát a v několika oktávách. Koncert končí velmi neobvykle, místo famózního závěru Mozart nechá hudbu jakoby se vytratit osamělých nápěvem v hobojích.

Závěr koncertu, první dva řádky partitury zobrazují hobojový nápěv.

3.2. Porovnání nahrávek pěti slavných interpretů

3.2.1. Gidon Kremer a Vídeňský symfonikové

Gidon Kremer

G. Kremer s Vídeňským symfonickým orchestrem nahrál Mozartův třetí houslový koncert v roce 1984. Jeho provedení koncertu je po technické stránce velmi precizní, bez jediného zaváhání, bez jediné chybičky.

První větu hraje v klidnějším tempu, první akord nasadí poněkud ostřeji, jako by chtěl posluchače probudit. Úvodní melodii přesto hraje v mezzoforte, silnější dynamiku obstarává orchestr v mezihrách. Začátek provedení Kremer také nehraje v silnější dynamice, jen tu a tam trochu přitlačí na akcentované noty. Po prvním, několikrát se opakujícím mollovém motivu na začátku provedení, následuje nejlíbeznější moment této věty v Kremerově podání. Toto místo, bohužel moc krátké na to jak je krásné, je jako svěží závan jarního vánku. Ne že

by ostatní místa byla špatná, nudná, ale těchto několik taktů musí oslovit každého posluchače. V repríze působí Kremer nadále jistým dojmem, těžká místa nasazuje bez jediného kazu a kvalitním tónem. Následuje krátká, ne příliš virtuózní kadence, po které orchestr větu dokončí. První věta na této nahrávce trvá 9:22 minut.

Druhá věta, která se někdy hraje i jako samostatná skladba, a G. Kremer ji takto na jednom albu prezentuje, je sama o sobě velmi krásná, křehká a delikátní květina. Její výhoda je taková, že i v podání nezkušeného houslisty tato skladba zní dobře. To samozřejmě není případ G. Kremera, on ji hraje lépe než jen dobře. Ve srovnání s ostatními interprety, které jsem měl možnost slyšet, hraje tuto větu o poznání rychleji. Místo běžných devíti minut trvá Kremerova verze 7:48 minut. Je tedy o minutu svižnější, což je dáno i kratší kadencí, ale hlavně zřetelně rychlejším tempem, které znatelně mění charakter věty. Ta v jeho podání nepůsobí tolik majestátně a vážně, je odlehčenější, přesto pohladí.

Třetí věta je nejkratší, 6:41 minut dlouhá, Kremer ji hraje v podobném tempu jako ostatní interpreti. Začíná orchestr hlavním tématem, na které ve střední dynamice navazuje sólista svou líbeznou melodií. Následují šestnáctky ve forte a tiché echo v pianu. V další mollové části Kremer hraje jaksi nemozartovsky, nebo, řekl bych, že se jeho styl pro toto místo nehodí. Jednotlivé noty od sebe nějak divně odděluje, což úplně „neladí“ s triolami v orchestru a místo působí rytmicky nepřesně. Ovšem toť jen můj subjektivní dojem.

Další mollové místo po změně tempa zní jako z pohádky a následující rychlé trioly v sólových houslích jsou bezvadné, vzbuzují úplnou závist. Kremer třetí větu dohraje bez nějakého rozruchu, v klidu, jakoby do ztracena. Tak vlastně tuto větu Mozart napsal a zamýšlel tak její zvláštní konec.

3.2.2. David Oistrach a Berlínská filharmonie

Oistrachovu verzi Mozartova koncertu jsem poslouchal na staré LP desce, která

místy škrkla, ale na zážitku to vůbec neubralo.

V přednesu D. Oistracha a ve způsobu, jakým hraje tento koncert, je podle mne vše, po čem by patrně Mozart toužil, a možná i o trochu více. V jeho hře je cítit již v prvních taktech první věty obrovská radost, lehkost, vtip i náznak drzosti, vlastnosti, které lidé Mozartovi připisují. Mozart ožívá. D. Oistrach hraje s takovou lehkostí, jako kdyby noty sypal z rukávu jako perly. Bez varování mění charakter o 180 stupňů, nestydí se. Posлуhač ani nevnímá technickou vytříbenost jeho hry, ta působí naprosto samozřejmým dojmem, přestože každý houslista ví, že za tím jsou hlavně hodiny a hodiny dřiny a píle.

David Oistrach

Střední část – provedení plyne „rychleji“ než u ostatních interpretů. V úvodní mollové části je to příjemná změna, s Oistrachem se zde nenujíme, ovšem na ono líbezné místo tolik vychválené u Kremera je toto příliš rychlý rozjezd, ono uteče až zbytečně rychle a to je škoda.

Repríza je v brilantním duchu úvodu, Kadence je jediné lyrické místo v první větě, nalezneme v něm však také hravost a vtip, velkou preciznost v dvojhmatech, pasážích a v arpeggiích

Druhou větu hraje D.Oistrach velmi pomalu a velmi vážně. Vyzpívává ji a je znát, že má každou notu promyšlenou. Věta působí nadpozemsky. Při jejím poslechu je obtížné přijmout fakt, že ji složil 19letý člověk. Kadence na konci věty je plná dvojhmatů, které se navzájem prolínají, navazují na sebe, jsou velmi zpěvné a vedou k závěrečnému trylku, po němž orchestr se sólistou větu ukončí.

Ve třetí větě začne orchestr temperamentně, sólista se svou melodií poněkud méně, ale následující sólové šestnáctky vypálí o to více. Věta, přestože trvá přesně jako v Kremerově provedení (6:40), působí svižněji a živěji, lépe a veseleji. Před zněnou tempa Oistrach zpomalí v drobné kadenci. Po změně sólista představí melodii jako z ruské pohádky, ze které se brilantními šestnáctkami dostane zpět k prvnímu tématu. Následují skvělé trioly, kratší kadence a závěrečné téma.

3.2.3. Anne-Sophie Mutter a Berlínská filharmonie

Na gramofonové desce tehdy čtrnáctiletá Anne-Sophie Mutter hraje dva Mozartovy velké koncerty, G-dur, KV. 216 a A-dur, KV. 219.

Přestože v době natáčení koncertů byla ještě velmi mladá houslistka, naprosto snese srovnání a mezi staršími zkušenějšími mistry se neztratí a nezapadne.

Hned první akord je krásně měkký, kultivovaný, hlavní téma je hrané líbezně. Sólistka zaujme posluchače čistým, velmi líbezným zvukem a kvalitou tónu. Není však tolik energická jako David Oistrach, působí trošku dojmem, že její soustředění se upíná hlavně na ten kultivovaný zvuk a čistou intonaci. Ve střední mollové části hraje velmi měkce, „taženě“ jako med, což je oproti ostatním interpretům příjemná změna. Také výraznější rozdíly mezi mezzoforte a pianem, tzv. echa, potěší posluchače.

Herbert von Karajan a Anne-Sophie Mutter

Před reprízou přidá krátkou kadenci. Ani v repríze kvalita neklesá. První věta v jejím podání trvá 10:42.

Mezi klady Anne-Sophie Mutter nesporně patří její intonační jistota, kultivovaný tón a zabarvení zvuku. Na druhou stranu jí chybí Oistrachova suverenita a samozřejmost, ale k ostatním srovnávaným interpretům nemá daleko.

Prvních pár taktů druhé věty působí trochu uspěchaným dojmem, tento pocit však brzo zmizí. Věta v její interpretaci je dlouhá 9:47, tedy déle než u ostatních hráčů. Sólistka hraje měkkým kantilénovým zvukem, barevným, avšak lehce zastřeným. Uprostřed věty orchestr doprovází expresivní slabou dynamikou, která navozuje tajemnou atmosféru. Ke konci, až před kadencí, se barva zvuku jejích houslí rozzáří do slunečního svitu. I takto mladá houslistka dokáže v posluchači vyvolat hluboké pocity. Kadence, kde Anne-Sophie Mutter prezentuje spíše své technické dovednosti, bohužel naruší tu předchozí barvu houslí, ten sluneční jas.

Ve třetí větě ve svém prvním vstupu dělá sólistka velké echo. V mollovém tématu zaujme svižnými mladými trylky. Jako v první větě ani zde v technických místech není co vytknout, pravá i levá ruka jsou jisté, levá intonačně a pravá

kvalitou tónu. Všechny šestnáctky, trioly, skoky na hmatníku a arpeggia jsou povedené.

Střední část s tempovými změnami vzdáleně připomíná čardáš, maďarskou lidovou hudbu. V kadenci posluchače pohladí krásné elegantní glissando.

Ke konci sólistka i orchestr permanentně zeslabují dynamiku, jakoby se chtěli vzdálit, nebo alespoň vytvořit ten dojem. V posledních taktech orchestr zpomalí. Věta trvá 6:38 minut.

3.2.4. Josef Suk a Pražský komorní orchestr

Josef Suk na své veliké nahrávce přednesl všechna Mozartova díla pro housle a orchestr. Kromě všech Mozartových houslových koncertů (včetně šestého a sedmého, u nichž není jisté, že je jejich autor právě W.A.Mozart) je zde i *Concertone C-dur pro dvoje housle a orchestr KV.190*, kde part druhých houslí hraje Václav Snítíl, *Koncertantní symfonie pro housle a violu Es-dur, KV. 364*, kde s Josefem Sukem hraje na violu Josef Kodůusek. Dále *Adagio E-dur, KV. 261*, *Rondo C-dur, KV. 373* a *Rondo B-dur, KV. 269*. Jedná se tedy o velkolepou kolekci, která v sedmdesátých letech získala dvě mezinárodní ocenění.

První věta začíná ve svižném tempu. V sólových houslích úvodní dvě témata působí, jakoby byla hraná ve stejné barvě, ve stejné „rovině“. Vše je čisté, bez kiksů. Provedení je povedené, rychlejší tempo mu svědčí, dialog mezi sólovými houslemi a orchestrem je výraznější, srozumitelnější a lepší. Zpěvné místo i přes nasazené svižné tempo vyvolává neuspěchaný, klidný dojem. Velmi povedená část koncertu!

Přechod k repríze je bez kadence i jiných ozdob, sólista zde jen mírně zpomalí. V repríze se vyskytne pár až příliš zvýrazněných akcentů. Kadence je plná akordů,

dvojhmatových míst a změn tempa, je hodně romantická. Nahrávka první i druhé věty v interpretaci Josefa Suka má 8:35 minut.

Josef Suk

Druhou větu začne orchestr v úplném klidu. Kontrabasy odbíjejí svá pizzicata jako přesné avšak pomalé hodiny. Josef Suk vyzpívává melodii na kterémkoli místě na hmatníku, ve všech výškách i v nižších polohách. Kde zní tato hudba, se rozprostře jarní nálada a sólové housle zpívají jako slavík a orchestr dokresluje atmosféru prosluněné krajiny.

V kontrastní mollové části jsou housle teskné, toužebné. Kadence je krátká, takřka celá v dvojhmatech, velmi vkusná, neničí vytvořenou atmosféru. Poslední nápěv v této větě se loučí s mírným zpomalením.

Na orchestrem uvedené téma třetí věty naváže Suk v něžném duchu a dynamice. Následují povedené šestnáctinky a návrat k hlavnímu tématu, mollová melodie,

zpěvná část po níž jdou rychlé pasáže v sólových houslích a krátká kadence, která ústí do hlavního tématu Neustále se střídající nápěvy *Ronda* drží posluchačovu pozornost.

Se změnou tempa přichází pomalejší trochu folklorní část, kde houslisté mají šanci předvést kousek jejich národní hudební „kuchyně“. Následuje návrat do původního tempa, ještě několik povedených šestnáctek a prostřednictvím dvou hobojů závěr.

3.2.5. Yehudi Menuhin a Lázeňský festivalový orchestr

Při poslechu nahrávky Yehudi Menuhia posluchače zaujme, s jakou lehkostí je schopen zahrát šestnáctinová místa. Melodie se mu z houslí ozývají velmi zpěvně, při „konverzaci“ s orchestrem se napojuje s absolutní přesností. Tempo je rychlejší, nikoli však uspěchané. Střední část s mnoha šestnáctinovými místy příjemně uplyne, ono melodické místo zahraje velmi zpěvně. Před reprízou si sólista přidal minikadenci, rychlý stupnicový sestup až na strunu „g“. V repríze hraje některá rychlá místa až *spiccato*.

Druhou větu přednese zpěvně a radostně, orchestr je veselý, nikoli však ukvapený metronom. Věta po celou svou délku působí lehkým dojmem a díky neutahanému tempu příjemně plyne. Kadence je velmi výrazová a procítěná. Když hlavní téma druhé věty zazní naposledy, Menuhin velmi zpomalí, jakoby se chtěl s touto krásnou větou rozloučit.

Na začátku třetí věty dochází k nevýraznému střídání se a určitému „přehazování si“ témat mezi orchestrem a sólistou. Šestnáctky nicméně vyvolávají dojem preciznosti a rychlého tempa. Před změnou tempa hraje orchestr ve výrazném forte. *Allegretto* je zahráno vesele a hravě, s nevťiravým vtípem a jistou dávkou čipernosti. Následuje návrat do *tempo I*. V kadenci zvolní a změní náladu až do zesmutnělé, melancholické.

Konec věty i koncertu je velmi nenápadný, až intimní.

Yehudi Menuhin

4.Závěr

Mozartův houslový koncert je jak oblíbenou a často hranou (i nahrávanou) skladbou většiny profesionálních interpretů, tak i jedním ze základních kamenů při stavbě houslistů nových, žáků konzervatoří a jiných hudebních škol. Houslový part není natolik technicky náročný, aby činil překážku pro středně pokročilé houslisty, a koncert navíc nabízí možnost seznámení se s vrcholným dílem klasicismu a obohatit houslistu o znalost výrazového zpracování skladeb této doby. K tomu pomůže zejména poslech nahrávek již vyspělých mistrů.

Technické zvládnutí materiálu je nutnou podmínkou ke kvalitnímu přednesu díla, Mozarta nelze ošálit přehnaně afektovaným vibrátem, zapletenými rychlými pasážemi, natož glissandy. Aby interpret mohl pracovat na výrazu, musí mít nejdříve hotovou technickou stránku koncertu. Technika a výraz zde jdou ruku v ruce.

Pro snazší zapamatování a pochopení notového partu je dobré seznámit se s formálním členěním koncertu. Znalost sonátové a písňové formy i ronda pomohou interpretovi porozumět, kde následuje to nebo ono téma a v jaké tónině se vyskytuje.

Technická a výrazová stránka, ani krása melodií v koncertu se vyskytujících nehraje žádnou roli pro houslistu rozhodujícího se, zda se s tímto koncertem seznámit či nikoliv. To totiž není otázkou volby, to je nutnost.

5. Bibliografie

5.1. Knihy

HILDESHEIMER, W. *Mozart* Praha: 2006

CASINI, C. *Amadeus, život Mozartův* Praha: 1990

HAMANNOVÁ, B. *Hlava plná hudby* Praha: 1998

5.2. Internetové zdroje

http://imslp.org/wiki/Category:Mozart,_Wolfgang_Amadeus

<http://en.wikipedia.org>

<http://cs.wikipedia.org>

<http://www.radio.cz/cz/clanek/75203>

fotografie a obrázky:

<http://www.mozartproject.org/images/salzburg.jpg>

<http://blogs.salzburg.com/photos/uncategorized/weblogmozartleopold.jpg>

<http://www.shalamoffoto.com/images/Img173.jpg>

http://www.myidprojects.com/IDTECH/Columbia%20University/Julia%20T_Julia%20s%20Violin%20Site_3Z5TQ/Julia_T/Images/oistrakh.jpg

<http://www.jurajholly.com/images/mozart.jpg>

<http://www.warchalstrings.com/Endorsement/Josef%20Suk.jpg>

http://newsimg.bbc.co.uk/media/images/41001000/jpg/_41001313_menuhinap_203.jpg

http://static.universal-music-services.de/asset_new/212349/195/view/Herbert-von-Karajan-und-Anne-Sofie-Mutter-1998----Siegfried-Lauterwasser---DG.jpg

5.3. Nahrávky

MOZART, W. A. *Violin concerto No. 3, Concertone for 2 Violins*. Kremer, Gidon. Vienna Symphony Orchestra. Audio, RCA Victor, 1988

MOZART, W. A. *Konzert für Violine und Orchester G-dur, KV. 216*. Oistrach, David. Berliner Philharmoniker. VEB Deutsche Schallplatten Berlin DDR, 1974

MOZART, W. A. *Violinkonzerte G-dur, KV. 216, A-dur, KV. 219*. Mutter, Anne-Sophie. Berliner Philharmoniker, Herbert von Karajan. VEB Deutsche Schallplatten Berlin DDR, 1975

MOZART, W. A. *Compositions for Violin and Orchestra*. Suk, Josef. Prague Chamber Orchestra, Libor Hlaváček. Supraphon, 1979

MOZART, W. A. *Konzert für Violine und Orchester G-dur, KV. 216*. Menuhin, Yehudi. Bath Festival Orchestra. VEB Deutsche Schallplatten Berlin DDR